

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 27

31 maart 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

De Interkerkelijke Psalmberijming weer toetsen? II

UIT DE SCHRIFT

Laat Christus op zijn plaats!

KORT GEHOUDEN

Bent u burgemeester?

KERKELIJK LEVEN

De gereformeerde levenswandel III

ZENDING EN EVANGELISATIE

Lucas Lindeboom als evangelist I

BOEKBESPREKING

De groei van de gemeente

PERSCHOUW

Kijk-cultuur in plaats van schrijf- cultuur

In het eerste artikel werd de reactie van de Interkerkelijke Stichting van het Kerklied (ISK) op de vraag of er selectie mogelijk was uit de IKB weergegeven.

Selectie bleek mogelijk te zijn onder bepaalde voorwaarden. In dit artikel staat centraal de vraag: hoe werd de IKB getoetst in het verleden? De psalmen die door deputaten werden bestempeld met 'onaanvaardbaar' blijken minder slecht berijmd te zijn dan het deputatenrapport doet vermoeden.

De Interkerkelijke Psalmberijming weer toetsen?

II

■ Gedane zaken nemen geen keer?

Wie in het kerkelijk leven voorstellen over de IKB deed – de synode Arnhem-1981 heeft het bewezen – werd terugverwezen naar de uitspraken van de synode van Hattem (1972). Die uitspraken zijn gebaseerd op een rapport dat niet in de acta is opgenomen. Op p. 417 staat: 'Opmerking van Scriba I van de generale synode Hattem: Overeenkomstig het besluit der synode betreffende opname van rapporten als bijlagen bij de Acta is de beoordeling van de IKB in het rapport van de deputaten psalmberijming achterwege gelaten. Wel worden hier vermeld de conclusies van de verschillende onderdelen.'

Dit rapport, dat niet in de acta is opgenomen, is m.i. van belang in onze discussies rond het wel of niet toetsen van de IKB na de synode

Heemse-1984. Logisch lijkt deze redenering: 441 'Hattem' heeft uitspraken gedaan, die zijn niet weerlegd, opnieuw toetsen is daarom zinloos. Door de nieuwe situatie – die ik in m'n eerste artikel heb beschreven – gaat deze logica niet op. 'Hattem' heeft de *totale* IKB afgewezen. Als er selectie mogelijk is, moeten we ons nu afvragen welke psalmen beslist niet overgenomen kunnen worden. In het rapport klinkt zo'n 30 keer het 'onaanvaardbaar', een aantal psalmen wordt 'zwak' of 'zeer zwak' genoemd. Over 'aanvaardbaar', 'goed' of 'bijzonder goed' zal ik in dit artikelje zwijgen. Misschien vindt u het getal 30 al voldoende om niet aan het werk te gaan. Dat ben ik niet met u eens en ik zal aantonen waarom.

■ Vijf voorbeelden

Ik geef een aantal voorbeelden uit het rapport met enkele kanttekeningen van mijn kant:

I. 'Psalm 146:

a. Hier is het taalgebruik van dien aard, dat de berijming moet worden afgewezen.

Deze berijming is onaanvaardbaar!

Commentaar: welk taalgebruik, in welke strofen?

II. 'Psalm 148:

a. In de coupletten 1, 2 en 4 komen we vreemde aanvullingen tegen.

b. Couplet 4, regel 8 wijkt van de tekst af.

Deze berijming is onaanvaardbaar.'

Commentaar: Welke aanvullingen? Iedere 'vreemde aanvulling is nog niet onschrijftuurlijk. Om van een onberijmd tekst naar een berijming te komen zijn aanpassingen nodig waarvoor benamingen als 'aanvullingen', 'opvulsels' worden gebruikt, als terminologie volstrekt onjuist. De term 'aanvulling' doet

denken aan een onberijmde tekst die zo mogelijk woordelijk wordt herhaald, maar omdat de zinslengte niet klopt en er geen rijmwoord is, moet er iets aangevuld, opgevuld worden. In m'n laatste artikel zal ik bewijzen dat deze visie te maken heeft met berijmen zien als 'berijmd-proza-maken'.

Couplet 4 van Psalm 148 in de gewraakte IKB-versie schrijf ik over:

Naam van de Heer die heilig zijt,
gezegend uw aanwezigheid.
Ver boven aard' en hemel gaat
de luister van uw hoge staat.
God is nabij en zeer verheven,
Hij doet zijn volk in ere leven.
Daarom gij schepping wijd en zijt,
verhoogt den Heer en weest verblijd!

Nu gaat het om regel 8. De proefbundel (herziene versie) heeft hier:

Looft 's Heren naam, verheft zijn eer.
Deze regel wijkt ook duidelijk van de tekst af want er staat in de onberijmde tekst:
het volk dat nabij Hem is. Hallelujah.
Het 'onaanvaardbaar' van deputaten vind ik onaanvaardbaar.

III. 'Psalm 58:

- De tekst geeft vele concrete beelden, vss. 5, 6, 7, 8 en 10, die in de berijming niet terugkeren.
- Couplet 4, regel 2 is onduidelijk in taal. Deze berijming wordt onaanvaardbaar geacht.'

Commentaar: Ik citeer uit de NBG-vertaling Psalm 58: 5 en 6:

Hun venijn is gelijk het venijn van een slang;
als een dove adder, die haar oor toesluit,
die niet luistert naar de stem der bezweerders,
noch naar de volleerde belezer.

De IKB zingt in het tweede couplet:

Zij zijn als slangen vol venijn,
door geen belezer te bezweren,
doof voor de tonen van de fluit.
Mijn vraag: welk concreet beeld wordt niet gehonoreerd? Couplet 4, regel 2, moet gelezen worden in het verband van de drie regels:

Uw knechten zullen zich verblijden:

het is uw wraak die leven doet.

Verloren gaat het schuldig bloed.

In de NBG-tekst staat dat de rechtvaardige zich zal verblijden. De dichter maakt nu een tegenstelling tussen 'verblijden/leven' enerzijds en 'het bloed dat verloren gaat' anderzijds.

Wat onwennig en daarom 'onaanvaardbaar'?

Ik durf zelfs te stellen dat deze berijming dichter bij de grondtekst aansluit dan de her-

ziene proefbundel. Het 'hij zal zijn voeten wassen in het bloed van de goddeloze' (NBG-vertaling Psalm 58 : 11c) is geworden 'zal dan de zwaarste straffen lijden'.

Wat de IKB wordt verweten, vinden we in de nieuwste versie van de proefbundel terug: verzwakking van de grondtekst.

IV. 'Psalm 139:

- De coupletten 1, 2 en 8 dragen verschillende elementen in de tekst in.
- Couplet 11, regel 1-3 zijn weer opvulsel. Deze berijming is onaanvaardbaar.'

Commentaar: de 'verschillende elementen' zijn niet onnatuurlijk, het 'opvulsel' luidt: Gedachten ongeëvenaard

hebt Gij, o God, geopenbaard

in al de werken van uw hand –

Dit is de directe berijming van:

Hoe kostelijk zijn mij uw gedachten, o God,

hoe overweldigend is haar getal.

Psalm 139 : 17 (NBG-vertaling):

De proefbundel heeft:

Hoe rijk zijn uw gedachten, Heer!

Het overweldigt mij steeds weer:

En de berijming 'Heer' – (steeds) 'weer' overweldigt mij steeds minder.

■ Psalm 119 berijmen: 176 : 2 : 2 x 1½ = 66

Het vijfde – en voorlopig laatste – voorbeeld dat ik wil geven is het commentaar rond Psalm 119.

De onberijmde tekst van Psalm 119 heeft 176 verzen. De IKB heeft deze omvangrijke tekst m.i. juist berijmd in 66 coupletten. De 'oude bundel/berijming' heeft 88 strofen en sluit daarmee aan bij Datheen.

De meeste moderne berijmingen hebben 66 coupletten, maar Muns z'n berijming van 44 blijft de voorkeur houden van deputaten. Tot in het laatste rapport aan de synode van Heemse. Ik citeer:

'Inzake Psalm 119 is meer dan eens gesteld, dat een berijming van deze psalm in 44 coupletten de tekst te weinig doet uitkomen. Een berijming in 66 coupletten zou eigenlijk vereist zijn. Deputaten hebben geconstateerd, dat in de berijming van Ds. H. Hasper in 66 coupletten nogal wat opvullingen zich laten aanwijzen. Daarbij moet dan nog iets anders worden gezegd ook: de regels van de onberijmde psalm zijn langer. Wie de moeite zou nemen eens het aantal woorden te tellen van acht bij elkaar behorende verzen en dat van de overeenkomstige coupletten, zou tot de slotsom moeten komen, dat die aantallen elkaar niet zoveel ontlopen. En dat betekent dat uitbreiding van de berijming meteen ook betekent het binnenhalen van opvallende

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

elementen. Gezien deze feiten menen deputaten voor psalm 119 te moeten blijven bij de berijming van Ds. L. Muns.¹

Zijn er nu al lezers argwanend geworden die tot op dit moment definitief één keus hadden gemaakt: de proefbundel (herzien) zo mogelijk in Heemse invoeren?

Wat staat hier? Wat moet een berijmer doen? Hij moet zo mogelijk *woordelijk* aansluiten bij de NBG-vertaling! Het aantal woorden per regel moet terug te vinden zijn in de berijming. Bij deze visie is het eigenlijk jammer dat er nog 'gerijmd' moet worden; het zou gemakkelijker geweest zijn als het aantal woorden gelijk was aan het te zingen lied. Nou ja, lied . . . ? Ik kom hier op terug.

Hoe dachten deputaten rapport-1972 echter over Psalm 119 van de IKB? Ik citeer: 'Met klimmende verbazing hebben deputaten kennis genomen van de berijming van de langste psalm uit de bundel: Psalm 119. Het totaal aantal coupletten is *teruggebracht tot 66*. (cursivering van mij, LLB) Dat moet betekenen, dat of drie of twee verzen van de onberijmde psalm in een couplet van zes regels zijn verwerkt. Dat lijkt geen onmogelijke zaak. Maar het is de dichters kennelijk te machtig geworden: ze hebben in vrijwel elk couplet een andere gedachtengang dan in de onberijmde tekst, hoewel de meeste tekstelementen in de berijming wel worden aange troffen. Het bezwaar ligt hier dus op het vlak van de verbinding van de onderscheiden gedachten.'²

Psalm 119 onberijmd bestaat uit 176 verzen, 22 x 8 strofen naar de letters van het Hebreeuwse alfabet. Het is één lange lofzang op Gods wet, getuigenis, enz. Het hele alfabet wordt daarvoor ingeschakeld. Natuurlijk kunnen we deze dichtelijke 'greep' niet omzetten in het Nederlands. Maar wat we wel kunnen honoreren is bijvoorbeeld de parallelle opbouw van de zinnen, een veel gebruikt literair middel in de Hebreeuwse poëzie. Muns is daarin niet geslaagd. De berijming is zelfs niet volledig; voldoet niet aan de tweede eis van een goede psalmberijming: zij moet tekstgetrouw zijn; zij moet de tekst der onberijmde psalmen op de voet volgen',³ want de berijming van Psalm 119 : 10 (NBG-vertaling):

Ik zoek u met mijn ganse hart,
laat mij niet van uw geboden afdwalen.
is o.m. in de berijming weggelaten; daarvoor was in dit nauwe corset (vergeef de uitdrukking) geen ruimte, geen adem. Muns z'n berijming is meer opsomming dan een jubel over Gods verordeningen.

De Canadese zusterkerken, Ds. Hasper,

Totius hebben allemaal bijna 66 coupletten nodig om dit majestueuze lied te berijmen.

Maar wie berijmen ziet als een invulles kiest voor editie-Muns, die niet voldoet aan de eisen door de kerken gesteld!

¹ Rapport van de deputaten voor de psalmberijming aan de synode Heemse-1984, p. 16.

■ Een vreemde tegenstelling

Wat ik heb willen aantonen is dit: het rapport van deputaten aan de synode Hattem-1972, waarop conclusies zijn gebaseerd, is aanvechtbaar. Het 'onaanvaardbaar' bij veel psalmen zou je kunnen veranderen in 'enigszins zwak' of met een andere kijk op berijmen: 'zo kan het ermee door'.

Tot op de laatste synode (Arnhem-1981) is er een gevecht geleverd om een betere poëtische berijming voor de kerken te krijgen. Ik geef een interessant citaat uit de Acta (p. 205):

'Prof. Trimp adviseert een neven-deputaatschap van neerlandici te benoemen dat in goed overleg met het deputaatschap vooral het poëtisch element van de berijming beziet. Naar zijn mening is tot nu toe te weinig verdisconteerd dat elke psalm een gedicht is. Prof. Schilder wil dit advies onderstrepen. Schriftgetrouwheid bij het berijmen betekent ook dat het dichtkarakter van de geïnspireerde psalmen geëerbiedigd wordt. Velen in de kerken zullen dan meer tevreden zijn met de werkwijze en resultaat. (. . .)

De rapporteur stelt in zijn beantwoording dat de vereiste van *poëtisch* verantwoord zijn door de synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 niet als richtlijn is vastgesteld en aan deputaten meegegeven, en dat het bezwaarlijk is om deze vereiste als nieuw criterium toe te voegen in dit stadium. Er werd opdracht gegeven om te berijmen, niet om te dichten. De synode moet niet gaan afbuigen van de lijn en de koers die door vorige synoden zijn uitgezet en waarmee de kerken hebben ingestemd.'

Hoe luidde de richtlijn van Rotterdam/Delfshaven?

Citaat: 'zij moet in hedendaags Nederlands worden gedicht'.

² Rapport van de deputaten-psalmberijming aan de vergadering van de Synode-Hattem (1972), p. 15.

³ Acta van de Generale Synode van Rotterdam/Delfshaven-1964-'65, art. 477b.

■ Gedicht.

Gelukkig hebben deputaten niet van elke psalm een invullesje gemaakt, was het poëtische leven soms sterker dan de leer. Als voorbeeld neem ik hiervoor Psalm 122. Let u daarbij eens op de interessante herhaling van het refrein:

Jeruzalem, dat ik bemin,
nu treden wij uw poorten in

⁴ Geciteerd uit de Gereformeerde Kerkbode van Groningen, Friesland en Drenthe, 18 febr. '84.

- 2 Hoe zijn de stammen opgegaan!
 Hier gingen ons de voeten voor
 der pelgrims, die de HEER verkoor,
 hier, waar uw heilige muren staan!
 Jeruzalem, dat ik bemin,
 wij treden uwe poorten in
 naar 's HEREN woord, om zijns naams ere!
 Zo is het Israël gezegd:
 hier zijn de zetels van het recht,
 de troon, waar David zal regeren!
- 3 Bidt heil toe aan dit Vredesoord:
 dat die u mint bevredigd zij,
 dat vrede in uw wallen zij,
 gezegend zij uw muur en poort!
 Jeruzalem, dat ik bemin,
 wij treden uwe poorten in
 om u met vrede te ontmoeten!
 Om al mijn broeders binnen u,
 om 's HEREN tempel wil ik u,
 o stad van God, met vrede groeten.

Een psalm uit de Interkerkelijke Psalmberijming.

Waar staat die herhaling in de onberijmde tekst van Psalm 122? Nergens! Die herhaling staat wel in de IKB-versie die u hierbij omlijnd aantreft. In de visie van deputaten – een lijn door de kerken vastgelegd? – is dit 'refrein' een anti-tekst. Maar gelukkig staat hij er wel in. Ik geloof dat wijlen Ds. Wielenga te veel dichterlijk bloed bezat om te luisteren naar de berijmde-proza-theorie die ik steeds weer tegen kom in de discussies rond psalmberijmingskwesities.

■ Een voluit poëtisch lied

Ik voel me meer thuis – en ik noem geen 'krachtige helden' om gelijk te krijgen – bij de professoren Kamphuis, Schilder, Trimp of bij deze uitspraak van de grote liedkenner/hymnoloog Ds. G. F. Herngreen: 'Ook daarin komen volks- en kerklied overeen, dat zij als lied voor iedereen ook in de taal van 'iedereen' gezongen worden. Dat wil niet zeggen,

dat 'iedereen' wel een kerklied kan maken, ook geen theoloog! Een kerklied kan op zijn inhoud theologisch beoordeeld worden, maar het is in wezen méér dan theologie: theologie is redenerend, argumenterend, het lied is poëtisch, dat wil zeggen werkelijkheid oproepend, als het ware tegenwoordig stellend. Zo te kunnen spreken is een dichtelijke gave, waarover niet ieder beschikt. Het gaat om een woordkeus, die niet tot de dode, vrome cliché's leidt, maar die de woorden als het ware tot het uiterste mobiliseert, om het in het Woord gehoorde te re-presenteren. Kerkliederen hoeven geen grote kunst te zijn, zij behoren wel voluit poëtisch te zijn. De dichter stelt zijn taal-creativiteit in dienst van de gemeente, door als het ware namens haar te antwoorden, biddend, dankend, belijdend, smekend, op het in haar midden klinkende Woord'.⁴

Dat poëtische is de grondtoon (zonder het theologische meestal te kort te doen) in de IKB, het is heel vaak niet het leidende beginsel (waar je vooraf 'ja' op moet zeggen) van de (herziene) proefbundel.

Gewogen zal de IKB in dat opzicht Schriftuurlijker, verbondsmatiger zijn en meer recht doen aan de psalm-als-lied voor een berijming. Geen betogend proza primair, geen berijmd proza, wel een voluit poëtisch Schriftuurlijk lied voorzover een berijming in strofen dat toelaat.

Hierover zal m'n laatste artikel gaan.

L. L. Bouwers

Laat Christus op zijn plaats!

■ In de kerk geen idolen

Dat was niet makkelijk voor Paulus om aan de Corinthiers te schrijven. Want hij moest het hebben over de betekenis van evangeliepredikers. En hij was er zelf tennauwste bij betrokken. In andere gemeenten lag dat wel eens anders, maar in Corinthe waren er blijkbaar nogal wat mensen te vinden die véél om Paulus gaven. Hij zal deze mensen moeten tegenspreken, niet minder dan hun tegenstanders. Dat waren mensen, die meer voelden voor 'n andere evangelieprediker. Petrus bijvoorbeeld, of Apollos. Het begon kennelijk met persoonlijke sympathieën. Maar daarbij bleef het niet. Toen ze zo hun ideeën uitwisselden brak ook het moment aan waarop ze niet verder kwamen. Er is een eind aan 'maarren' en 'dussen'. Toen er harde woorden gingen vallen vonden ze het beter dat er maar helemaal geen woorden meer zouden vallen. Ze trokken zich terug ieder met zijn eigen man, zijn eigen idool. Voor de ene groep was dat Petrus, de andere groep Apollos, een derde vereerde Paulus. Er was ook nog een Christus-groep, die kennelijk op hetzelfde niveau bewoog.

Zulke dingen gebeuren bij mensen, die de kerk niet kennen. Mensen worden tot idolen gemaakt. En fan-clubs doen alles om het idool maar hoog te houden. Kinderachtig gedoe, denken we. Waarom is het in de kerk erger dan kinderachtig? Wel het gaat in de kerk, waar het over ambtsdragers gaat om twee dingen. Hun boodschap en hun Zender. Het gaat in elk geval niet om hun persoon.

Personen en gaven verschillen. De zender en de boodschap blijven.

Het ging in Corinthe om die drie personen. Apollos, Petrus en Paulus. Voor ieder die de brieven van Paulus legt naast die van Petrus legt náást die van Paulus, is het volkomen duidelijk dat je te maken hebt met twee héél verschillende personen. Dezelfde boodschap brengen ze ieder op eigen manier, ieder met een eigen inzet van zijn gaven. Ze weten dat van elkaar. Paulus schrijft met de hem gegeven wijsheid, zegt Petrus (2 Petr. 3 : 15). Petrus erkende Paulus, Paulus erkende Petrus samen en elk voor zich erkenden ze Apollos. Ze hadden één Zender, ze preekten één boodschap. Ze vroegen ruimte voor Christus. Niet voor zichzelf. Ze hadden iets te vertellen over Christus: De boodschap van de verzoening. Geroepen door Christus, wisten ze zich met deze boodschap aan de gemeente gegeven (Efeze 4). Natuurlijk niet om alle aandacht op zich te willen komen opeisen, of om anderen in de manier van het doorgeven van die boodschap te overtroeven. Ze kwamen niet om mensen aan zich, maar aan Christus binden. Wee de ambtsdrager, die zich als idool opwerpt. Hij veroorzaakt de verwereldlijking van de kerk, die dan uiteenvalt in een aantal naast elkaar levende fan-clubs.

■ In de kerk Christus

Waarom stopt Paulus niet wanneer hij in dit verband Corinthe vermaand en getroost heeft met het: 'gij zijt van Christus'? Nietwaar, de gemeente wist op dat moment toch weer waar het om ging? Wij, die opgevoed zijn bij die prachtige heidelberger zouden ons ook weer thuis gevoeld hebben. Ja zeker, het eigendom van Christus in leven en sterven. Het gaat om Hem! Waarom die toevoeging van onze teksthelft: Christus is van God? Wat heeft dat te maken met voorkeur voor ambtsdragers en nadenken over ambten?

Alles.

Corinthe maakt van bepaalde personen het één en het al. Nu gaat het om ambtsdragers. Straks om aardige mensen, die helemaal geen ambtsdrager zijn. Als ze je in de kerk maar vrolijk kunnen maken, waarom zou je geen plaats geven? Het gaat om de Zender. Het gaat om Zijn boodschap. De boodschap is veilig, waar de opdrachtgever geëerd en de boodschap in gebondenheid aan Zijn opdracht wordt doorgegeven. Zo was Christus Zelf gekomen. Hij kwam niet uit zich zelf. Hij kwam niet om zich zelf. Hij is van God. Hij kwam tonen gehoorzaamheid aan Zijn Vader. Hij kwam in afhankelijkheid. In ge-

hoorzaamheid blééf Hij getrouw, ook toen Hij aan kruis onze smarten droeg in het uitroepen: Waarom hebt Gij mij verlaten?

Wie bij het brengen van de boodschap een plaats opeist voor zichzelf, laat Christus op Zijn plaats. Wie te véél aandacht geeft aan de boodschapper en hem tot een veel te hoge plaats verhoogt, brengt Christus naar beneden.

Wie een boodschap wil, zonder een gezonden boodschapper heeft geen oog, evenmin als die anderen voor de plaats van Christus: Christus is van God. Afhankelijk van Zijn Vader.

Zo predikte Hij de wil van Zijn Vader. Zo bevestigde Hij die wil in zijn leven en sterven en opstanding, zo bevestigde Hij die wil in het zenden van ambtsdragers. 'Gaaf dan heen'.

In afhankelijkheid en gehoorzaamheid vindt het evangelie zijn weg. Het wordt verkondigd om ruim baan te maken voor onze God. Wie aan de positie van de herauten wrikt, werkt de Koning en de structuur van Zijn koninkrijk uit elkaar. Hij laat Christus niet op de plaats, die God Hem gaf. Christus is van God. Dat is de weg naar de vaste eenheid van de kerk.

P. Deddens

KORT GEHOUDEN

Bent u burgemeester?

Jaren geleden stonden we met de caravan op een camping in Nederland. Ik had ergens een begrafenissen moeten leiden en daarom hing m'n jacquet in de kast. Onverwachts kreeg ik het verzoek te preken in een kerk in de buurt. Het was hartje zomer; men lag op de camping volop te zonnen. U kunt u dus voorstellen welk een vreemd contrast het was dat ik uit de caravan naar buiten kwam 'in vol ornaat'. Wie loopt nu in jacquet 's zomers over een camping!

Het was dan ook geen wonder dat ik aandacht trok, onder meer van enkele jochies van een jaar of zes. Ze kwamen om me heen staan, keken me met verwondering aan, en vroegen toen: bent u burgemeester?

Eerst had ik niet zo gauw door, waarom ze mijn kleding meteen met die van een burgemeester verbonden. Toen ging me een licht op. In die tijd was net de serie Swiebertje voor de televisie, die veel kijkers trok. Daarin liep de burgemeester steeds in een jacquet rond, zelfs met z'n 'ambtsketen' om de hals.

Nee, zei ik tegen mijn aandachtig kijkend 'publiek', ik ben dominee. Ze keken me niet-begrijpend aan. Ik probeerde het te verduidelijken: ik ben predikant. Nog meer onbegrip. Ik vroeg: hebben jullie dan nooit van een dominee of predikant gehoord? Nee, dat hadden ze niet.

En zo sta je dan oog in oog met de secularisatie. Al gaat het dan alleen maar om een naam of een begrip, schrijnend blijkt uit een dergelijke ontmoeting dat er een hele generatie in Nederland opgroeit, die volledig van de kerk en van alles wat daarmee samenhangt vervreemd is.

Als je dan ook nog hoort dat er op zo'n camping ouders waren die hun kinderen 's morgens met een tientje op zak de tent of de caravan uitstuurden om zèlf rust te hebben, dan sta je niet alleen voor de secularisatie, maar ook voor gebrek aan ouderliefde en ouderlijk gezag. Zulke kinderen hingen de hele dag wat rond, begonnen al vroeg – hoe jong ze ook waren – bier te 'hijsen' en kwamen daarmee 'in de leegte'. We kunnen ach en wee roepen over 'de jeugd van tegenwoordig', maar er is alle reden met ontferming over hen bewogen te zijn. Indien ze van hun ouders nog 'goede manieren' leren, ze leren van zulke ouders niet meer de enige manier om getroost te kunnen leven en sterven, omdat ze Christus' eigendom mogen zijn. Ze zijn straks niemands eigendom en worden alleen maar ieders 'prooi'.

W. G. de Vries

De gereformeerde levenswandel III

Wanneer prof. Douma een waarschuwing laat horen tegen 'zware woorden', waarmee eerst allerlei dingen verboden werden, die later toch 'geslikt' werden, vallen we hem bij. Daar zijn inderdaad talrijke voorbeelden van te noemen. Toch zegt de bijbel ook: 'laten uw woorden zijn als van God' (1 Petr. 4 : 11). Op dat niveau dienen ook de discussies over ons levensgedrag te worden gevoerd. We moeten geen 'eigen wijsheden' voordragen, maar wat we zeggen en aandragen dient conform Gods Woord te zijn. Wie niet verder komt dan 'naar mijn bescheiden mening' is het zus, of 'volgens mijn visie' ligt het zo geeft wel een saluut aan het relativisme, maar brengt niet echt verder.

Bij alle gevaren van té zware woorden blijf ik zeggen: laten we elkaar aanspreken op het niveau van 'zo zegt de Here' en 'dat vraagt de Here'. Anders verzeilen we in oeverloze discussies.

■ Verschuivingen in de zede

Allerlei scribenten wijzen op verschuivingen die in de gereformeerde zede hebben plaatsgevonden. Gewezen is op de houding t.o. het kaartspel, de zondagsbesteding, de positie van de vrouw, het gemengd zwemmen enz. We kunnen deze verschuivingen niet ontkennen. Er wordt ook niet op gewezen om daarmee ons voorgeslacht wat belachelijk te maken, zoals in bepaalde pockets wel gebeurd is¹. Integendeel, men wil dit alles als *illustratie* gebruiken bij de waarschuwing dat we niet té zware woorden moeten gebruiken en niet meteen van 'de' – altijd vaststaande – gereformeerde zede moeten spreken.

Nu wordt bij deze voorbeelden van verschui-

vingen nogal wat overhoop gehaald. Ik mis bij de simpele verwijzing hiernaar eigenlijk een voorzichtige *taxatie* van wat hier aan de orde is.

Neem nu het vroegere verzet tegen kaarten en bijv. het fietsen op zondag. Kaarten in café's en in treinen door vertegenwoordigers met inzet van behoorlijke geldbedragen was en is toch een typisch symptoom van een ongebonden, goklustige en onchristelijke levensstijl geworden. Het verzet van onze ouders en grootouders daartegen was toch echt positief geladen: zo leeft een christen niet. En is dit alles nu meteen van alle 'gif' ontdaan, wanneer het niet om geld gaat, niet in café's plaatsvindt en op het veel hogere plan van bijv. 'bridgen' staat? Nog steeds staat het me tegen, wanneer ik jongelui bezig zie met kaarten 'de tijd te doden'. Ben ik dan conservatief of zit daar toch een stuk 'wereld' in? Ik denk daarbij ook aan bridgeclubs enz. in bepaalde standen, die bepaald niet overlopen van liefde voor Gods kerk en rijk.

En wat het fietsen op de zondag betreft: toen hele volksstammen, die nooit een kerk van binnen zagen, de zondag gebruikten om er op de fiets op uit te trekken, was het zo gek van onze voorouders dat ze zeiden: wij en onze kinderen doen het op de dag des Heren anders? Daar zat toch ook 'stijl' in. Douma noemt het voorbeeld van 'predikheren' die toch liever de zondagavond in de familiekring doorbrengen dan elders. En van militairen geldt hetzelfde. Maar dat is één kant van de zaak. Wie het 'rijden en rossen' 's zondags op onze wegen ziet en een spoorwegbeambte hoort klagen dat er zondags nog meer werk aan de winkel is dan in de week, omdat ieder zo nodig moet reizen, vraagt zich toch af: hebben we niet iets kostbaars verloren?

In Israël staat het hele openbare vervoer op de sabbath stil. Is dat alleen oud-testamenteisch? Hebben we op dit terrein in Nederland de slag niet verloren? Zijn er niet veel van onze kerkleden die tè gemakkelijk de auto pakken en overal heen toeren om – ja dat wel – dan net op tijd de kerkdiensten nog 'mee te nemen'?

Douma noemt ook als voorbeeld het verzet tegen 'gemengd zwemmen'. Maar van 'gemengd zwemmen' is het ook 'gemengd zonnen', om elkaar heenhangen in de meest gewaagde ont-kleding geworden. De badmode moet steeds meer seksy worden en de prikkels die daardoor worden uitgeoefend zijn bepaald niet onschuldig. Beleven we niet een toenemende seksuele decadentie die doet denken aan de nadagen van het romeinse wereldrijk? Zijn veel van de genoemde 'ver-

Bij de bespreking van 447 de discussie over het levensgedrag van gereformeerde mensen gaven we in een eerste artikel een overzicht van een aantal standpunten. In een tweede artikel gingen we op de materie zelf in, waarbij we o.m. wezen op noodzakelijke solidariteit in de gereformeerde gezinnen en waarschuwden tegen de onderschatting van een 'vertrouwd levenspatroon'.

¹ Ik denk hier aan boeken als van A. C. de Gooyer, *Het beeld der vaderen*, Utrecht 1964 en Ben van Kaam, *Parade der mannenbroeders*, Wageningen 1964.

schuivingen' niet meteen een *opmars* naar een steeds normlozer samenleving?

■ Bioscoop en dans

Een voorbeeld dat door meer dan één wordt genoemd is de houding tegenover bioscoop en dans. Douma wil deze niet in 'ons ontspanningspakket' opnemen, omdat dit alles ons in een wereld en in kringen kan brengen 'die zich niet verdragen met onze christelijke levensstijl'. Daarbij krijgt de omgeving en de omgang een zwaar accent. Maar valt er *inhoudelijk* niet meer van te zeggen?

De Ruijter wil niet 'klakkeloos' de bioscoop aanvaarden, maar acht het niet reëel dit tot verboden gebied te verklaren, nu via de t.v. de films ook onze gezinnen binnen komen.

Brengt hij dan wel voldoende in rekening dat in de concurrentie met de t.v. de bioscoopfilms steeds gewaagder worden in geweld en seks? *Vergeleken* met wat er nu vertoond wordt waren de films tientallen jaren geleden nog 'onschuldig'.

Er was een tijd dat het 'Rotterdammer-kwartet' van christelijke bladen propaganda maakte door erop te wijzen dat zij – tegenstelling met *Trouw* – geen bioscoop-recensies plaatsten. Ze zijn intussen allang in *Trouw* opgegaan. En wie in dit blad de film-recensies leest merkt op dat er maar één maatstaf wordt aangelegd: de aesthetische. Dan wordt er wel eens 'snerend' over een seksfilm gesproken – met een zeker deskundig dédain – maar overigens: het woord 'zondig' ben ik nooit tegengekomen.

Zeker, ik weet wel dat helaas geconstateerd moet worden dat gereformeerden van allerlei slag frekwente bezoekers van bioscopen zijn geworden. En we ontkennen heus niet dat men in de huiskamer naar films kan kijken, die evenmin deugen. Sensatie-zucht en seks-zucht spelen daarin ook een rol. En wat er vandaag op de video-markt wordt gebracht tart elke beschrijving. Het is er allemaal niet gemakkelijker op geworden.

Maar moet men elkaar als 'voluit gereformeerd' aanvaarden, zoals Van der Leest stelt, als men 'met enig goed beleid' het goede eruit pikt? Ik geloof niet zo erg in dat 'goede beleid'. Ons hart is zondig van de jeugd afaan. Hoe hij gerust tv in huis en naar bioscoop en theater (gaan) wil verbinden met 'trouw aan Gods duidelijke geboden' zie ik niet zitten.

We vergeten toch niet dat de film een hele 'wereld' tot achtergrond heeft van 'sterren' met vaak eindeloze echtscheidingen, driehoeksverhoudingen enz. Is dat nu net niet 'de wereld' die we volgens de bijbel niet mogen liefhebben?

Dan voel ik me toch beter thuis bij iemand als Augustinus die bepaald giftig werd, als hij aan het vulgaire theater dacht. F. van der Meer typeerde dat eenmaal als 'die oude bioscoop'.² En hij schrijft dan: 'Hij (Augustinus) kende het goed, want hij was er in zijn prille jeugd verzot op geweest'. Hoe zit dat met onze jeugd? Door de techniek is 'de oude bioscoop' nog veel geraffineerder geworden. Augustinus durfde zonder meer 'die oude bioscoop' verbieden. En al zaten zijn 'parochianen' bij massa's er naar te kijken, ze wisten dat het van de kerk en van de bisschop *niet mocht!* In een preek zei Augustinus! 'Want: de lui naar wie u kijkt zijn eerlozen, zijn de kijkers dan fatsoenlijk?'

Ik weet wel: het lijkt een onbegonnen zaak en helemaal uit de tijd om een dergelijk verbod ook vandaag te doen klinken. Maar het wàs een rem, een rem die ik niet graag zou missen. We mogen de gewetens niet afstompen. De wereld van de film ligt voor een groot deel in handen van 'de vijand'. Laten we het niet vergeten. Dit geldt trouwens ook van heel wat literatuur. Maar we kunnen hier niet alles aan de orde stellen.

En wat de moderne paar-dans betreft en de dans in discobars, ik meen dat Calvijn bepaald niet 'ouderwets' was, toen hij kernachtig schreef: 'De dansen kunnen slechts inleiding zijn tot hoererij'. Wat allerlei 'pop-groepen' vertonen maakt overduidelijk dat ook hier alle bijbelse normen sneuvelen. Het brutale, uitdagende, zich-zelf-over-schreeuwende mensen-type dat zich hier en elders demonstreert heeft toch niets te maken met de 'meis Gods' die in Christus 'een nieuwe schepping' mag zijn en steeds meer worden.

■ Nieuwe zeden sinds de Vrijmaking

Velen wijzen ook op 'nieuwe zeden' sinds de Vrijmaking, door De Ruijter G-organisaties genoemd. Ze worden op bepaalde punten door Douma als een 'vrijgemaakte eigenaardigheid' getypeerd. Van der Leest spreekt van 'bepaalde particuliere meningen'.³

Wie de strijd om 'doorgaande reformatie' van dichtbij heeft meegemaakt en ook wel eens 'doorslaande reformatie' heeft gesignaleerd, zal toch niet graag deze typering overnemen. Althans zo gaat het mij.

Daarvoor waren de wortels te diep – ze reiken tot in de dertiger jaren – en daarvoor was ook de oriëntering op wat de bijbel over de kerk zegt te overtuigend. Laten we de winst die de Vrijmaking op zeer veel terreinen heeft gebracht niet bagatelliseren. Deze gaat nl. niet alleen terug op het zog. 'ethisch conflict' dat hierin bestond dat zij die als open-

² F. v.d. Meer, *Augustinus de zielzorger*, Utrecht 1949, bl. 62 e.a.

³ Zijn kritiek in dit verband op het besluit van de Kamper Senaat dat theol. studenten niet te vroeg moeten trouwen, acht ik niet billijk. Het is evident-bijbels dat men zijn gezin moet kunnen onderhouden. Ook al zijn er 'beurzen', er zijn ook 'grenzen'. Mogen theologische studenten wel, wat werkende jongeren niet mogen en kunnen? Er zijn hier bredere ethische vraagstukken aan de orde!

bare zondaars en revolutionairen uit de kerk waren gezet, in de week door allerlei christelijke organisaties als 'goede christenen' en 'anti-revolutionairen' werden aanvaard. De hele z.g. 'interkerkelijkheid' kwam op de helling vanuit een nieuw verstaan van Gods Woord. K. Schilder schreef al in 1951: Interkerkelijkheid 'is 'opium voor het volk', kwade profetie, afstomping der consciëntie, een spelen in de kaart van wie het woord misbruiken'. Daarmee is de vraag, hoever we op 'punten' kunnen samenwerken niet afgedaan, ook niet die inzake 'koude' en 'warme' samenwerking. Maar de *uitgangspunten*: de ene kerk, waar de Schrift van spreekt, en het leven dat één is, zijn méér dan een vrijgemaakte eigenaardigheid.⁴ Helaas is er geen ruimte dit verder uit te werken. Ik beweer ook niet, dat zij die over 'vrijgemaakte eigenaardigheden' en over 'particuliere meningen' spreken deze uitgangspunten niet delen. Het gaat me er alleen maar om, dat de winst die in de strijd na de Vrijmaking is geboekt, niet verloren mag gaan. Ook niet, nu een nieuwe generatie opstaat.

■ Vasten

Eén element heb ik in de huidige discussie bij velen gemist, dat van het 'vasten'. In een vorig artikel heb ik betoogd dat niet ieder meteen 'de nieuwe wijn' voortreffelijk vindt. Dat stemt tot lankmoedigheid. Elk nieuw geslacht komt in aanraking met 'oude' problemen. We moeten niets forceren, maar elkaar vanuit Gods Woord overtuigen. Maar in Lukas 5 : 35 spreekt Christus ook van andere dagen die komen, wanneer de bruidegom is weggenomen: 'dan zullen zij vasten, in die dagen'.

Christus is weggenomen naar God en zijn troon. Maar zijn kerk is nog 'in de wereld' en wordt door de satan 'vervolgd' (Openb. 12 : 13). Zij heet dan ook kerk in de woestijn (12 : 14). In de woestijn staat niet alles ter beschikking wat wenselijk en aangenaam is. Laten we in de huidige discussies dat in rekening brengen. Er is ook de opdracht tot en de noodzaak van 'de onthouding'. Niet als doel-op-zichzelf, maar vanwege de positie en taak die wij in deze wereld hebben.

Daarbij dienen we ook in rekening te brengen, dat we als kerkleden in Nederland leven, met z'n eigen mogelijkheden en moeilijkheden. De gereformeerde zede wordt ook door deze situatie bepaald. K. Schilder zei al: wie een groot licht heeft gezien, wordt daarnaar beoordeeld. Is men bijv. in Australië al blij, dat er een 'rechtse' politiek gevoerd wordt, in Nederland is gereformeerde politiek mogelijk. We dienen *gedateerd* over het

levensgedrag te spreken. Maar ook dat kan ik hier helaas niet verder uitwerken.

■ Evident of wenselijk

Douma maakt onderscheid tussen wat *evident* en *wenselijk* is. Van der Leest heeft beide op een rijtje gezet: A en B. Mulder spreekt over 'het geopenbaarde Woord van God' en 'het vertrouwde levenspatroon'.

Ik ben van mening dat we er met deze onderscheidingen niet uit komen. De één acht het evident dat de vrouw geen actief kiesrecht bezit, de ander niet. De één acht het evident, dat geadopteerde kinderen gedoopt dienen te worden, de ander niet. Dit geschil kunnen we niet onder de noemer B brengen, zoals Van der Leest wil. Wel zullen we ons schikken in de praktijk naar de uitspraken, die door onderscheiden synodes zijn gedaan.

Maar mijn grote bezwaar is, dat een rangschikking als bij Van der Leest van wat 'evident bijbels' is en van 'meningen die vrij besproken moeten kunnen worden' onder resp. A en B te statisch is, door Veling als *bloedarmoede* getypeerd. Ik denk hierbij aan wat K. Schilder eens over de zog. 'adiaphora' schreef⁵. De één maakt er een 'oorkussen' van om fijn nog een 'eigen' terrein te reserveren, waarop hij zijn gang kan gaan, de ander acht ze een 'nood' die opgeheven dient te worden door voortgaand onderzoek van de Schrift. In de dertiger jaren achtte men bijv. de leer van de pluriformiteit van de kerk en van de algemene genade 'evident bijbels'. K. Schilder heeft in de eerste druk van *Christus in zijn lijden* nog veel met de 'algemene genade' gewerkt. Later is hij daarop teruggekomen, zoals hij ook met de 'pluriformiteit' heeft afgerekend. Het *semper reformanda* zal dan ook geen pas op de plaats willen maken bij wat is ingedeeld als 'eigenaardigheden' of 'meningen', maar ernaar jagen verder te komen. Niet, dat we het al gegrepen hebben, maar we jagen ernaar: Filippenzen 3 : 13. Laat *dàt elan* ons niet gaan ontbreken. Ook wat het gereformeerd levensgedrag betreft geldt toch: 'maar hetgeen wij bereikt hebben, in dat spoor dan ook verder!' (Fil. 3 : 16).⁶

Wie de ontwikkelingen rondom ons in kaart brengt, zal des te meer het woord van Paulus ter harte nemen: 'Want het heil is ons nu meer nabij, dan toen wij tot het geloof kwamen'. Daarom dienen wij de Here Jezus Christus aan te doen en geen zorg te wijden aan het vlees, zodat begeerten worden opgewekt (Rom. 13 : 11, 14). Het gaat bij de gereformeerde levenswandel immers hierom: 'En de wereld gaat voorbij, maar wie de wil van God doet, blijft tot in eeuwigheid' (1 Joh. 2 : 17)

W. G. de Vries

⁴ Daarom versta ik de tegenstelling niet die drs J. P. de Vries in het *Nederlands Dagblad* van 13 maart j.l. maakte: wie binnen de kerk zich naar een meerderheidsbeslissing schikt, zal dat toch zeker in een particuliere organisatie als het GPV moeten doen. De kerk staat *centraal* en daar blijft men om des Heren wil. Maar een organisatie, zelfs een G. organisatie is niet de kerk. Men kan, als dat voor het geweten nodig is, daarvan scheiden.

⁵ K. Schilder, *Heidelbergse Catechismus*, I, Goes 1947, bl. 135-137, 140. Hij noemt het 'wellustig hebben' van een smal of breed reservaat van 'geoorloofde' dingen een 'grote zonde'.

⁶ Ook Ruurd Veldhuis pleit in *Evangelisch Commentaar* voor 'Eerherstel van de deugd', o.m. met dit argument: 'Het is een illusie om te denken dat je daar (uit de geschiedenis) zo maar uit kunt stappen... De geschiedenis van ons leven wortelt in een veel bredere traditie die we niet ongestraft kunnen afkappen'.

450 In de eerste jaren na de Afscheiding 1834 komt er niet veel van georganiseerde evangelisatie. Daar zijn verschillende redenen voor aan te wijzen. Zo vroeg de opbouw van een eigen kerkelijk leven veel tijd. Deze opbouw werd nog bemoeilijkt door de vervolgingen van overheidswegen. Ook waren er nog veel onderlinge twisten. Maar als omstreeks 1854 de rust is teruggekeerd is er in de Christelijke Gereformeerde Kerk tijd voor georganiseerde evangelisatie.

Lucas Lindeboom als evangelist I

Spoedig na 1854 wordt op synodes van de Afscheiden Kerken over evangelisatie gesproken. Want op de synode van Hoogeveen 1860 krijgt het al aandacht. Daar heet evangelisatie nog 'inwendige zending'. De synode van Hoogeveen spreekt uit dat 'deze zaak van de inwendige zending ter ernstige behartiging van de provinciale en classicale vergaderingen blijft opgedragen en aanbevolen'.¹

In de Christelijke Gereformeerde Kerk ziet men evangelisatie als hun dure *roeping*. Daar getuigen o.a. de synoden van Amsterdam 1866 en Groningen 1872 van. Zo spreekt Amsterdam uit: 'De synode wekt de provinciën ernstig op tot behartiging van de inwendige zending, en om, zoo nodig mocht zijn, bekwame leeraars aan te stellen, om aan die plaatsen, waar het Evangelie niet verkondigd wordt te arbeiden'.²

De kerken spreken in 1872 te Groningen nog krachtiger als uitgesproken wordt: 'Dat heel de Christelijke Gereformeerde Kerk eene zendingskerk is in ons vaderland. Dat elke kerkeraad en classis en provincie de roeping heeft om de uitbreiding van Gods koninkrijk te bevorderen'.³

Het evangelisatiewerk binnen Christus' kerken kreeg een extra stimulans door het bezielende optreden van ds. *Lucas Lindeboom*. Deze artikelen zullen in het bijzonder over zijn arbeid gaan. Als ik me nu concentreer op Lindeboom wil dat niet zeggen dat hij de enige evangelisatiewerker was. Maar wel wil ik zijn vooraanstaande en stimulerende plaats in dit werk tot uitbreiding van Gods koninkrijk laten zien.

■ 1. Lindeboom in Den Bosch

Lindeboom werd 14 oktober 1866 op 21-jarige leeftijd predikant te Den Bosch. Deze gemeente was sinds 1852 vakant. Haar laatste predikant was Helenius de Cock geweest. Lindeboom krijgt geen gemakkelijke gemeente. De gemeente is klein, 90 zielen, maar zwaar mystiek. Er zijn geen ouderlingen en er is in 3 jaar geen avondmaal gevierd. Verder meende men dat de 'echte' kinderen van God geen avondmaal hoefden te vieren. Want Paulus zegt: 'Doe dat, totdat Hij komt' (vgl 1 Cor. 11 : 25, 26). Hieruit concludeerden zij dat je avondmaal moet vieren totdat Christus *in je hart* komt.

Lindeboom laat de gemeente het rijke evangelie horen en wijst haar dwalingen en tekortkomingen aan. Zo overwint het evangelie door de werking van de Geest.

Maar Lindeboom werkt niet alleen in zijn gemeente. Hij ziet voor zichzelf en zijn gemeente een grote taak weggelegd om het evangelie van genade te brengen in deze roomse omgeving. Daarom wordt de zondagschool die door de freules van Lynden was opgezet weer nieuw leven ingeblazen. Deze zondagschool begint met 27 kinderen. Vijf jaar later zijn er 180 (!) kinderen op de kerstfeestviering aanwezig. Via de kinderen wilde Lindeboom ook hun ouders bereiken. Hij zette zich er ook voor in om leiders en leidsters van de zondagschool toe te rusten. Om de twee weken gaf hij een soort cursus. Verder treedt Lindeboom zelf in het openbaar op. Hij gaat de straat op met het evangelie. Dan gaat hij een drukke winkelstraat in, neemt een stoel en spreekt zo tot de mensen. Juist op roomse feestdagen was het 'Scholteriaanse pastoorke', zoals velen hem noemden, in deze drukke straten te vinden om tegenover het valse evangelie van Rome het evangelie van de Here Christus te verkondigen. De goede boodschap van vrije genade alleen.

Lindeboom gaat ook in 1870 met de bijbel in de hand op pad. Op een dag dat de roomsen feest vieren. Ze vieren feest omdat de Paus onfeilbaar is verklaard als hij ex cathedra spreekt. Tegenover deze dwaling zet Lindeboom midden op straat het onvervalste Woord van God als hij spreekt over de tekst: 'Het volk riep hem (Herodes) toe: Een stem Gods en niet eens mensen! En van stonde aan sloeg hem een engel des Heeren, daarom, dat hij God de eer niet gaf en hij werd van de wormen gegeten en gaf de geest!' (Hand. 12 : 22, 23). Zo predikt hij in de kracht van de Geest openlijk de antithese tussen de onderdanen van Jezus Christus en de onder-

¹ J. G. Feenstra in: Van 's Heeren wegen; Kok Kampen 1934, pag. 183.

² J. G. Feenstra a.w. pag. 183

³ J. G. Feenstra a.w. pag. 183

danen van een mens, die zichzelf de eer geeft welke alleen de Here God toekomt.

Dit deed Lindeboom niet om het 'die roomsen maar eens goed te zeggen'. Nee. De liefde tot God en de naaste dreef hem. Lindeboom zei het in zijn rede '*Onze roeping tegenover Rome*' zo: 'Al die heerlijke waarheden aan roomsen en protestanten bekend te maken, en daardoor de naar *algemeenheid* dringende heerschappij van Rome's leugeneer te ontmaskeren en tegen te staan – is dat niet een *heerlijke* roeping, een taak der *liefde*? Moet de liefde tot God Drieënig en tot Zijn volk en tot de afgedwaalde gedoopten, die rondlopen als schapen zonder herder, ons daartoe niet elk uur van den dag aansporen, met lust en moed bezielen?'⁴

Verder werkte Lindeboom in Den Bosch en omgeving met folders. Dit vond hij zeker geen verloren werk. Al zou er door 10.000 folders maar één tot God worden gebracht. En zelfs dat zullen we niet altijd zien. Lindeboom zei dan ook: 'Laten wij de zegen, die wij niet vernemen in de eeuwigheid verwachten!'⁵

Ook is Lindeboom actief bezig geweest met evangelisatie in Tilburg en Waalwijk.

Al met al heeft de Here rijke zegen op dit werk gegeven. De gemeente in Den Bosch mocht groeien van 90 zielen tot 300 in 1873. En in dit jaar kwamen er in Tilburg elke zondag ook nog 20 mensen samen.

Tot 1873 mocht Lindeboom in het roomse zuiden werken. Want in dat jaar riep de Here hem naar 'donker' Noordholland, naar Zaandam.

■ 2. Zaandam

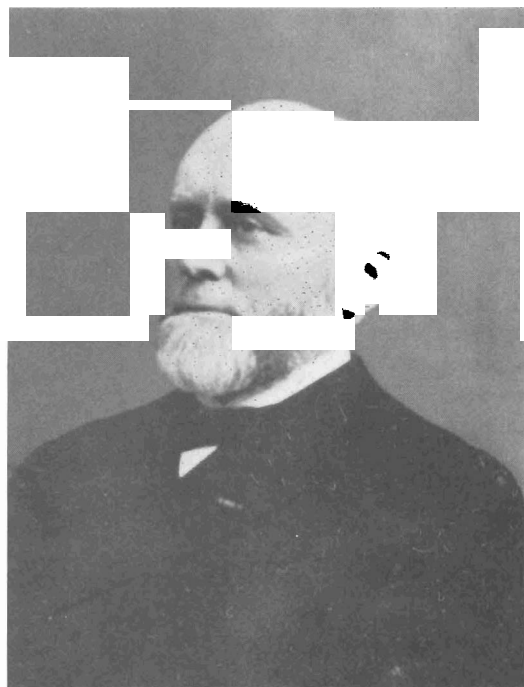
In 1873 gaat Lindeboom naar de kleine gemeente van Zaandam. Hij weet met overtuiging en voortvarendheid de gemeente te doordringen van haar roeping tot het uitdragen van het evangelie. Daarbij werd er vanuit gegaan dat 'de Evangelisatie-arbeid de zaak der gemeente is, en dat onder leiding van leeraar en ouderlingen'.⁶ Daarom werden een jongelingsvereniging, meisjesvereniging, mannenvereniging en vrouwenvereniging ingezet bij het evangelisatiewerk.

De jongelingsvereniging had als doel: 'meer en meer jongelieden uit de wereld te winnen en afdwalende christen-jongelingen terecht te brengen'.^{6A} De mannenvereniging had tot taak twee aan twee huisbezoek af te leggen. De meisjesvereniging en vrouwenvereniging maakten kleren voor de armen. Hier zien we evangelisatie en barmhartigheidswerk samen optrekken. Dat is bij Lindeboom heel zijn leven zo geweest. Hoe heeft hij ook niet ge-

ijverd in het barmhartigheidswerk. Maar daarover nu niet verder.

Lindeboom was er een voorstander van dat mensen van *dezelfde leeftijd, beroep* etc aan hun 'lotgenoten' het evangelie zouden brengen. Tussen die mensen bestaat namelijk een natuurlijke vorm van contact. We hebben zo iets al gezien in de doelstelling van de jongelingsvereniging.

Iets dergelijks zien we ook als 5 jongens van de gemeente in Zaandam in militaire dienst moeten. Voordat zij vertrekken wordt er een bidstond gehouden. Op deze bidstond wijst Lindeboom er op dat de gemeente voor deze jongens moet bidden want zij komen in een

⁴ L. Lindeboom, *Onze roeping tegenover Rome*; den Boer Breukelen 1891, pag. 18

⁵ W. A. Wiersinga, *Lucas Lindeboom een koninklijk evangelist*; Hoenderloo z.j. pag. 11

verleidelijke omgeving. Maar niet alleen voor dit gevaar moet gebeden worden. De gemeente wordt ook opgeroepen de Here te vragen of Hij deze jongens wil bemoedigen zodat ze in woord en daad krachtige getuigen van Jezus Christus willen zijn. Op die manier komen er getuigen onder de soldaten, die van buitenaf zo moeilijk te benaderen zijn, zegt Lindeboom.

Het gebed was belangrijk voor Lindeboom. Hij wist van de kracht van het gebed. Hij wist zich helemaal afhankelijk van de Heere zijn God. Daarom werd er ook elke maand een bidstond voor het evangelisatiewerk in Zaandam gehouden. Ook hier in Zaandam ging Lindeboom weer de straten op om de mensen aan te spreken. De zondagschoolmedewerkers kregen ook hier om de twee weken instructies van hem. Overal waar de gelegen-

⁶ W. A. Wiersinga a.w. pag. 12

^{6A} W. A. Wiersinga a.w. pag. 13

heid zich voordeed sprak hij het Woord van zijn Zender. In al dit werk wist Lindeboom zich gedragen door God. Zijn hele leven was een getuigenis. Dit kwam o.a. duidelijk uit toen de vijandschap tegen het evangelie zich openbaarde. Zo gebeurde het een keer dat verschillende lieden hem in de Zaan wilden gooien. Ze kwamen op hem af. Ze zouden die fijne dominee wel eens. Nu zou hij wel niets meer te vertellen hebben. Minstens zo bang zijn als een wezel. Maar dan heeft Lindeboom tot hun verbazing wel iets te vertellen. Hij zegt: 'Ik ben niet bang. Als de Heere voor Zijn profeet Jona een visch stuurde, opdat hij niet verdronk, wat zal God voor mij dan niet zenden? Want Jona was voor Gods bevel weggevlucht en werd op dien verkeerden weg nog behouden. En ik ben door den Heere Jezus naar Zaandam gestuurd, om jullie te vertellen, dat wie niet in den Heere Jezus gelooft, eeuwig omkomt; en ik doe dat in gehoorzaamheid aan Hem!'⁷ Daarna liep Lindeboom rustig tussen hen door naar huis. Lindeboom droeg ook hier in Zaandam het Woord van God uit aan heel de bevolking en wist hij ook de gemeente daartoe te bezielen. De Heere gaf op deze arbeid weer Zijn zegen. Want toen Lindeboom in 1882 naar Kampen vertrok was de gemeente flink gegroeid.

Dronten

J. R. Visser

De groei van de gemeente

In een tijd van toenemende onkerkelijkheid komt opnieuw de vraag op naar de werfkracht van de gemeente van Christus. Hoe kan die gemeente ook in de moderne samenleving een 'missionaire' gemeente zijn? Wat is de positie van de kerk in het geheel van de veranderingen die zich voordoen in de maatschappij? Deze vragen vormen het uitgangspunt voor een uitgebreide studie over gemeentegroei, belicht vanuit het boek Handelingen, waarmee A. Noordegraaf in 1983 promoveerde aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. De auteur, die jarenlang predikant was van de Nederlands Hervormde Kerk, is momenteel docent aan de Academie voor H.B.O. 'De Vijverberg' te Ede.

■ De toevoeging tot de gemeente

Wat betekent de uitdrukking: 'toegevoegd worden aan de gemeente' in het boek Handelingen? Het proefschrift legt een verbinding met de pelgrimage van de volken, zoals die met name in de profetie van Jesaja 2/Micha 4 verwacht wordt. Hierbij zijn een drietal elementen te onderscheiden: het *eschatologisch* element: de toevoeging vindt plaats in het kader van het heil, dat bestemd is voor Israël en de volken; het *missionair* element: het gaat om uitbreiding van Gods volk; en als derde element de *gerichtheid op Sion*: deze stad heeft aantrekkingskracht en wordt een centrum, waar Gods volk zich verzamelt, maar er is ook een omgekeerde beweging, omdat de verkondiging van Jeruzalem uitgaat naar buiten toe.

Dit wordt uitgewerkt in de exegese van de betreffende teksten (2,41b en 47b; 5,14; 11,24). De groei van de gemeente voltrekt zich primair in een geografische uitbreiding. Vanuit Jeruzalem gaat het via Judea, Galilea, Samaria, Antiochië naar Rome. De toevoeging is geheel het werk van God. In Hand. 11

⁷ W. A. Wiersinga a.w. pag. 23

ADVERTENTIES

NERVEUZE KLACHTEN!

Onze plantaardige zenuwtabletjes maken niet loom of slaperig. Werken rustgevend en kalmerend. Versterken het zenuwgestel. Kuur voor een maand 20,-

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

De Kerk te Eindhoven zoekt preekvoorziening van 15 juli t/m 5 augustus. Als tegenprestatie wordt de pastorie als vakantieverblijf in het mooie Brabant aangeboden. A. A. Schiebaan, tel. 040-427386 of H. Bondt, tel. 040-114691.

GOED(KOPIE) VAKANTIE IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER RUIL HUUR VERHUUR

vindt of plaatst U in onze ruil- of verhuurgids. Vraag eens een GRATIS verhuurgids!

BURO

R E F O

Vakantie-advertentie-centrale voor de Gereformeerde Gezindte
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

blijkt, hoe Hij zelfs de verstrooiing (Noordegraaf laat zien hoe dat naar Joods besef een vloek was) omzet in een geweldige stimulans voor de verkondiging van het evangelie.

Tegelijkertijd laat de Schrift ook zien, dat *kwantitatieve* groei samengaat met *interne* groei. Aan de ene kant de uitbreiding van de gemeente, aan de andere kant ook een intensivering van haar onderlinge gemeenschap en een versterking in het geloof. Noordegraaf leidt dit af uit Handelingen 2 en 5. Hier zou ik de vraag willen opwerpen, of in 2,47 niet een directe samenhang is bedoeld tussen het in de gunst staan bij het hele volk én de toevoeging door de Here, zodat het ritme van de groei gelijk is aan het ritme van het gemeenteleven (zie de kommentaar van Lindijer). Het betoog van de schrijver had aan overtuigingskracht gewonnen, als dit punt verder was uitgediept.

■ Groei en versterking

Hoe zit het intussen met de *nazorg*? Die blijkt heel essentieel te zijn, omdat de groei ook moet worden bewaard en uitgebouwd. De vraag is nu, wat de verhouding is tussen het interne opbouwwerk en het werk naar buiten toe. Een belangrijke vraag in verband met het evangelisatiewerk in de gemeente. Niet zelden wordt een tegenstelling gemaakt tussen 'bewaren' en 'vermeerderen'. Zo ontstaat de opvatting, dat de gemeente vooral moet bewaren; we zijn per definitie al werwend bezig, door gemeente te *zijn* ('de kerkeuren staan altijd open'). Daar tegenover staat de mening, dat de gemeente zich moet richten op hen die buiten zijn, en niet introvert mag worden.

Dit dilemma nu is onjuist. In Hand. 9,31 is de situatie van vrede en eendracht binnen de gemeente sterk bevorderend voor de groei. Hier valt het woord *paraklèsis* ('wervende heilsverkondiging', aldus Noordegraaf). Uit de verbinding van de beide versdelen volgt, dat opbouw en versterking hand in hand gaan met numerieke groei. 'Opbouw voert tot uitbouw'.

Ook Hand. 16,5 wijst op het belang van konsolidatie op het eenmaal gelegde fundament van de apostolische prediking. Het valt op, dat o.a. Barnabas, Paulus, Silas en Judas de 'nazorg' nadrukkelijk als hun taak hebben beschouwd. Misschien valt van hier uit ook meer licht op de *profetie* (zie b.v. 11,23; 14,22); 'Profeteren is een pastorale werkzaamheid met als doel de gemeente in een missionaire situatie met alle vragen en verlegenheden die daarbij horen, toe te rusten' (p. 101). Het zou de moeite waard zijn, de lijn door te trekken naar de situatie van 1 Kor. 14

– de schrijver doet dat ook, zij het voorzichtig.

Wat houdt het 'versterken' concreet in? Er kunnen zich op weg naar het Rijk Gods allerlei moeilijkheden voordoen. Bemoediging en versterking bevorderen de aktiviteit onderweg. Bewaren en vermeerderen, konsolidatie en groei: het zijn geen tegenstellingen, maar twee kanten van het éne werk van God. Met deze konklusie levert dit boek een waardevolle bijdrage tot de bezinning op het evangelisatiewerk en de positie van de gemeente van Christus in de samenleving.

■ De groei van het Woord

In een afzonderlijk hoofdstuk komt de uitdrukking: 'alzo wies het Woord' ter sprake. Het is een typering van de *groeikracht* van het evangelie, zoals Lukas dat uitbeelde in zijn weergave van de gelijkenis van de zaaier (Lk. 8,11b: het zaad is het Woord van God). In het evangelie naar Lukas is te zien, hoe in de komst en in het werk van Jezus het woord wordt uitgezaaid in de wereld. In zijn tweede boek maakt Lukas duidelijk, dat die groei zich doorzet, ondanks veel teleurstelling en mislukking. Het zaad brengt onder de zegen van God, veel vrucht voort. In het contrast tussen groei en weerstand wordt het beeld van de gelijkenis van de zaaier tot realiteit.

De weerstand, die het evangelie oproept, bestaat uit interne konflikten, vervolging, tegenkrachten als magie, en verzet van Joodse zijde. Maar steeds als gezegd kan worden: 'zo groeide het woord' is dat een blijk van de overmacht van de Here. In dat licht mag de gemeente ook zichzelf zien; zij is zelf een schepping van het Woord, en zij bestaat dankzij Gods overmacht.

Op zichzelf genomen zijn deze opmerkingen heel terecht. Maar toch, de uiteenzetting van Noordegraaf houdt iets onbevredigends, als hij dit allemaal inleest in de gelijkenis van de zaaier. Strikt genomen brengt deze gelijkenis alleen de reacties op de verkondiging van het woord in beeld. Het gaat om het wáre horen, en niet allereerst om de groei van het woord. Is het verband met de uitdrukking 'zo groeide het woord' wel zo direkt als de schrijver meent? Is een veel direktere verbinding niet die met de gelijkenis van het mosterdzaad (Lk 13,19)? Daar is de uitleg van Noordegraaf zeker juist: als het zaad uitgroeit tot een boom, gaan daar vogels in nestelen: de volken. Opnieuw dus het missionaire element.

In verband met de gelijkenis van de zaaier spreekt het boek bij herhaling over: 'de lucaanse weergave/de lucaanse interpretatie

van de gelijkenis' (p. 118-119). Merkwaardige term: 'lucaans'! Maar, afgezien van de term, hiermee wordt de indruk gewekt, dat Lukas een eigen aanpassing geeft van de oorspronkelijke gelijkenis. Die indruk wordt versterkt, als we lezen: 'De veranderingen, die Lukas in de gelijkenis aanbrengt, zijn overwegend van stilistische aard' (p. 118). Veranderingen – maar ten opzichte waarvan? Kun je inderdaad zeggen, dat Lukas het beeldverhaal *veranderd* heeft om het beter te laten functioneren in het geheel van zijn evangelie?

Het lijkt erop, dat de schrijver hier een uitgangspunt hanteert op basis van een bronnentheorie voor de (synoptische) evangeliën. Maar over eenzelfde uitgangspunt maakt de auteur, als het om het boek Handelingen gaat, relativerende opmerkingen, en terecht. Wij moeten inderdaad uitgaan van de tekst, zoals die voor ons ligt en de vraag naar traditie en redactie laten rusten (p. 18). Als Lukas in zijn beschrijving van het evangelie de stof anders groepeerd, en andere accenten legt dan Mattheüs of Markus, is dat niet hetzelfde als een 'verandering'!

■ Het laatste woord

In het vijfde hoofdstuk wordt het slot van Handelingen besproken. Hoewel er in de laatste verzen niet expliciet sprake is van groei, betreft Noordegraaf ze wel in zijn onderzoek. Hij beschouwt dit laatste woord als een samenvattende notitie ter afsluiting van Lukas' tweede boek, waarin de draad van 1,8 weer wordt opgenomen; het program is uitgevoerd. De huurwoning waarin Paulus te Rome verblijft houdt, wordt een centrum van verkondiging en onderricht.

'Onverhinderd', zegt Lukas – een woord dat wel gebruikt werd in dekreten waarbij de Joden garanties kregen voor een ongehinderde uitoefening van hun religieuze verplichtingen. Zo zet de auteur dit laatste woord in het kader van de verhouding tot de overheid. Er is vaak harde konfrontatie geweest met de autoriteiten, maar steeds bleek, dat de beschuldigingen die werden geuit, juridisch niet houdbaar waren. De Romeinen zelf willen Paulus vrijlaten (28,28). Zo komt aan het slot van Handelingen opnieuw naar voren, dat mensen noch machten de voortgang van Gods werk en de groei van de gemeente kunnen tegenhouden.

Een dwarsdoorsnede van het thema van dit proefschrift geeft het hoofdstuk 'theologische motieven'. Omdat hier geen nieuwe zaken meer aan de orde komen, althans exegetisch gezien, laat ik het bij de op-

merking, dat met name de verhouding tussen het Koninkrijk van God en de gemeente aandacht krijgt, en ook de positie van het volk Israël. Daarbij konfronteert Noordegraaf zich met enkele gangbare meningen in de moderne theologie van het Nieuwe Testament.

■ Konklusies

Aan het slot worden de volgende konklusies getrokken:

1. Lukas tekent ons de groei en de opbouw van de gemeente als het voortgaande werk van God.
2. In de tekening die Lukas geeft aangaande groei en opbouw is zowel van extensieve als van intensieve groei sprake.
3. Lukas vertelt ook van tegenkrachten die de groei bedreigen, maar die worden overwonnen.
4. De groei van de gemeente is geen doel in zichzelf. Einddoel blijft de volledige realisering van het Koninkrijk van God.

Deze studie draagt het nodige materiaal aan voor een verantwoorde bezinning op zaken als gemeente-opbouw en gemeente-groei. Het is een exegetische handreiking aan allen, die zich bezighouden met vragen inzake het evangelisatiewerk. De gemeente mag zichzelf inderdaad zien als een schepping van het Woord, zoals de titel van het boek aangeeft. Dat is beslissend, ook voor de plaats van de gemeente in een tijd van ont-kerkelijking. De groei blijft gericht op het komende Koninkrijk; het zaad wordt een boom, maar een boom vol met vogels (Lk. 13,19)!

P. H. R. van Houwelingen

verslag van zijn verre reizen tot lering van zijn nageslacht. De Buddenbrooks van Thomas Mann beschreven alle belangrijke gebeurtenissen in een familiechroniek, waaruit op elke hoogtijdag plechtig voorgelezen werd. Wie schrijft, die blijft, dachten ze toen nog.

Bewaart u ooit brieven? Op mijn laatste verjaardag kreeg ik twee kaartjes, geen enkele brief, en wie geen zin had te komen, belde even. Geen oogst om een archief voor aan te leggen.

Toen ik 4 jaar werd, kwamen er tien brieven. Van mijn grootouders, van ooms en tantes, van vrienden van mijn ouders. Nou ja, het was oorlog en mijn vader zat in een gijzelaarskamp, de mensen keken toen nog op hun verjaardagskalender en ze wilden natuurlijk iets aardigs doen voor mijn moeder. Dus schreven ze haar, toen ik jarig was.

De enige die aan mijzelf schreef was vader. 'Jij kan deze brief nog niet lezen, maar D. zal hem wel voorlezen hoor. En mammi zal jou een zoen van mij geven. T. moet nog maar eens opschrijven wat jij zegt. Dat vind ik leuk. Doen jullie het?'

Dat deden wij. En hij bewaarde alles. Zodat ik nu weet hoe het komt, dat ik met plezier brieven lees en schrijf en dat ik er niet gemakkelijk afstand van doe. Maar efficiënt is het niet en ik besef dat de soort dient uit te sterven.

Als al onze dagboeken, mislukte dichtbundels, reisverslagen en liefdesbrieven straks van de zolders verdwenen zijn, zullen daar kisten vol feesttapes, vakantiefilms en videobanden staan te wachten op hun dag des oordeels, een eerste donderdag van de maand, waarop het grof vuil wordt afgehaald.

Bitter, maar waar! Ook voor de geschiedenis van Christus' kerk heeft deze kijk-cultuur straks bittere gevolgen. Wat moet men straks zonder brieven-verzamelingen als van Calvijn, Groen van Prinsterer, Kuyper, en vele anderen? De moderne cultuur wordt steeds meer een arme cultuur. We raken steeds meer 'ont-worteld'.

W. G. de Vries

Kijk-cultuur in plaats van schrijf-cultuur

In het dagblad Trouw schreef 'Jacques' over de moeite van de goede spelling in brieven en in verband daarmee over de vraag: 'wanneer schrijf je nou een brief?' Hij oriënteert zich daarbij op een Havo-4 klas, maar wat hij verder zegt heeft bredere strekking:

Er volgt een algemene discussie over het nut en de waarde van brieven, over stellen en spellen. Van de schrijvers die zonder aarzeling de envelop dichtgeplakt hebben, blijkt slechts een enkeling de eigen tekst ter controle overgelezen te hebben. Met de spelling zal het misschien niet helemaal in orde zijn, bekennen ze grif, maar wat dan nog? Het gaat toch om de informatie? En Sonja zei toch zelf dat al die regeltjes best afgeschaft kunnen worden of zoiets? Belachelijk dat het krijgen van een baan zou afhangen van zo'n stomme d of dt, *vint u niet?*

Ze hebben gelijk. Schrijven is overbodig geworden. We kunnen het nog niet helemaal zonder luisteren en lezen stellen, maar kletsen en kijken zijn duidelijk in opmars. Het cijfer voor schrijven telt niet, het kijkcijfer des te meer. We leven zonder twijfel eerder in een kijkcultuur dan in een schrijfcultuur.

Wanneer schrijven we nog een brief? Als je weten wilt hoe het je vrienden gaat, pak je de auto en zoek je ze op. Als je met vakantie bent, bel je een paar keer naar huis. Ook in Frankrijk staat tegenwoordig toch op elke straathoek zo'n handige muntencel? Als een familielid emigreert bel je de eerste verjaardag voor de lol als het daar nog nacht is en daarna bekijkt hij het maar. We schrijven niet, we toetsen in:

De grootvader van Marguerite Yourcenar schreef niet alleen brieven, maar ook een